

CYNGOR SIR YNYS MÔN	
Adroddiad i:	Pwyllgor Archwilio a Llywodraethu
Dyddiad:	1 Rhagfyr 2020
Pwnc:	Diweddariad ar y Strategaeth a'r Blaenoriaethau Archwilio Mewnol ar gyfer 2020-21
Pennaeth Gwasanaeth:	Marc Jones Cyfarwyddwr Swyddogaeth (Adnoddau) a Swyddog Adran 151 01248 752601 MarcJones@ynysmon.gov.uk
Awdur yr Adroddiad:	Marion Pryor Pennaeth Archwilio a Risg 01248 752611 MarionPryor@ynysmon.gov.uk
Natur a Rheswm dros Adrodd : Yn unol â 'Strategaeth Cyfarfodydd Pwyllgor' y Cyngor, mae'r adroddiad hwn yn cwrdd â gofynion Mesur Llywodraeth Leol (Cymru) 2011, sy'n amlinellu'r dyletswyddau deddfwriaethol sydd i'w cyflawni gan bwyllgorau archwilio Cyngorau, yn benodol, i oruchwylio trefniadau archwilio mewnol yr awdurdod.	

Rhagarweiniad

1. O ganlyniad i'r pandemig cyfredol, mae'r Cyngor wedi gorfod blaenoriaethu ei adnoddau ac ymdrechion ei weithlu, felly mae cynnal 'busnes fel arfer' wedi bod yn anodd. Fodd bynnag, er bod hanner y tîm Archwilio Mewnol wedi'i adleoli o fewn y sefydliad tan ddiwedd Awst 2020, mae gwaith 'archwilio mewnol' wedi parhau ac wedi canolbwyntio ar y meysydd sydd â'r gwerth a'r risg fwyaf i'r sefydliad, gan ymateb i geisiadau am sicrwydd gan yr Uwch Dîm Arweinyddiaeth a chynnal archwiliadau gorfodol o grantiau penodol.
2. Felly rydym wedi darparu'r diweddariad byr hwn, sy'n adewyrchu'r sefyllfa fel yr oedd ar 16 Tachwedd 2020, ar yr archwiliadau a gwblhawyd ers y diweddariad diwethaf ar 1 Medi 2020, llwyth gwaith cyfredol y gwasanaeth archwilio mewnol a'n blaenoriaethau ar gyfer y tymor byr i'r tymor canol.

Argymhelliad

3. Bod y Pwyllgor Archwilio a Llywodraethu yn nodi darpariaethau sicrwydd a blaenoriaethau'r Gwasanaeth Archwilio Mewnol wrth symud ymlaen.

Y CYD-DESTUN CYFREDOL

- Mae angen bod yn hyblyg i sicrhau bod gwaith archwilio yn cwrdd ag anghenion y Cyngor yn yr amgylchedd risg a rheolaeth hwn sy'n newid yn barhaus. Mae'r Gwasanaeth Archwilio Mewnol wedi mabwysiadu ymagwedd arloesol a hyblyg tuag at gynllunio ei waith ers 2018/19 er mwyn pennu ei flaenoriaethau archwilio. Mae hyn wedi helpu i sicrhau bod ymagwedd y Gwasanaeth Archwilio Mewnol wedi parhau i fod yn gymesur mewn hinsawdd lle mae adnoddau wedi prinhau.
- Yn ogystal, amlygodd cyfarfod o gydweithwyr o bob rhan o'r DU ar 14 Hydref 2020 ei bod yn hanfodol, yn y sefyllfa bresennol, sicrhau bod y cynllun archwilio'n gyfredol a'i fod yn cael ei adolygu'n barhaus. Mae Archwilio Hyblyg a chynllunio Archwilio Hyblyg bellach yn declynnau allweddol; mae cynllunio gwaith archwilio tymor hir, hyd yn oed am y 12 mis nesaf, yn afrealistig ac yn ddi-fudd. Felly mae llwyth gwaith y tîm archwilio mewnol yn cael ei adolygu'n gyson, mewn ymgynghoriad agos gyda'r Rheolwr Risg ac Yswiriant a'r Uwch Dîm Arweinyddiaeth.

GWAITH SICRWYDD A GWBLHAWYD ERS Y DIWEDDARIAD DIWETHAF

- Yn dilyn cyflogi Uwch Archwilydd newydd ddechrau mis Awst ac wedi i staff a oedd wedi eu hadleoli ddychwelyd ddiwedd mis Awst, mae'r gwaith wedi ailgychwyn ac wedi parhau ar gyflymder:

Maes Archwilio	Dyddiad yr adroddid terfynol	Lefel Sicrwydd	Trychinebus	Mawr	Cymedrol
Rheoli Cronfeydd Answyddogol Ysgolion	Medi 2020	Cyfyngedig	0	1	4
Proses Gadawyr	Medi 2020	Cyfyngedig	0	1	3
Cyflogres - Gwahanu Dyletswyddau (Pedwerydd Adroddiad Dilyn-i-Fyny)	Medi 2020	Rhesymol	0	0	1
Grant Rhentu Doeth Cymru 2019/20	Medi 2020	Sylweddol	0	0	0
Grant Datblygu Disgyblion - Plant sy'n Derbyn Gofal 2019/20	Medi 2020	Sylweddol	0	0	0
Mân Ddyledwyr (Trydydd Adroddiad Dilyn-i-Fyny)	Medi 2020	Rhesymol	0	0	5
Grant Addysg Awdurdod Lleol - Grant Cyflawniad Lleiafrifoedd Ethnig 2019/20	Tachwedd 2020	Sylweddol	0	0	0

7. Yn unol â chais y Pwyllgor, mae'r adroddiadau llawn a'r cynlluniau gweithredu ar gyfer y ddau adroddiad 'Sicrwydd Cyfyngedig' wedi'u dosbarthu ar wahân i aelodau'r Pwyllgor a'r Aelodau Portffolio perthnasol.
8. Bydd y swyddogion cyfrifol yn bresennol yn y cyfarfod i ateb unrhyw gwestiynau a fo gan y Pwyllgor ar y ddau adroddiad hyn:
 - Rheoli Cronfeydd Answyddogol Ysgolion - Rhys Hughes, Cyfarwyddwr Addysg, Sgiliau a Phobl Ifanc; Aaron Evans, Uwch Reolwr (Sector Uwchradd), Dysgu Gydol Oes
 - Proses Gadawyr - Carys Edwards, Pennaeth Proffesiwn AD a Thrawsnewid, Trawsnewid Corfforaethol; Marc Jones, Cyfarwyddwr Swyddogaeth (Adnoddau) a Swyddog Adran 151.

GWAITH SY'N MYND RHAGDDO

9. Mae amryw o archwiliadau'n mynd rhagddynt:

Maes Archwilio	Gwasanaeth	Rheswm Archwilio	Cam	Dyddiad arfaethedig yr adroddiad terfynol
Credydwyr – Cynnal Cyflenwyr	Adnoddau	Twyll	Adroddiad drafft wedi ei gyhoeddi	Tachwedd 2020
Panel Rhiant Corfforaethol	Gwasanaethau Cymdeithasol	Cais gan yr Uwch Arweinyddiaeth	Adroddiad anffurfiol drafft wedi ei gyhoeddi	Rhagfyr 2020
Sicrwydd Rheoli Argyfwng (Sicrwydd rheng flaen)	Corfforaethol	Risg uchel – yn ymwneud â Covid 19	Sgopio a pharatoi	Ionawr 2021
Grant Datblygu Disgyblion - Mynediad	Adnoddau / Gwasanaeth Dysgu	Amod grant	Gwaith maes	Rhagfyr 2020
Grant Addysg Awdurdod Lleol - Dyfarniad Tâl Athrawon - Pwysau Ariannol sy'n Gysylltiedig â'r Dyfarniad Tâl i Athrawon	Adnoddau / Gwasanaeth Dysgu	Amod grant	Adroddiad drafft wedi ei gyhoeddi	Rhagfyr 2020

Maes Archwilio	Gwasanaeth	Rheswm Archwilio	Cam	Dyddiad arfaethedig yr adroddiad terfynol
Grant Addysg Awdurdod Lleol - Dysgu proffesiynol i gefnogi a gwella ansawdd ein hathrawon	Adnoddau / Gwasanaeth Dysgu	Amod grant	Gwaith maes	Rhagfyr 2020
Grant Addysg Awdurdod Lleol - Lles - Ymagwedd ysgol gyfan at iechyd meddwl a lles emosiynol	Adnoddau / Gwasanaeth Dysgu	Amod grant	Gwaith maes	Rhagfyr 2020
Grant Addysg Awdurdod Lleol - Cost y dyfarniad tâl athrawon (ac eithrio'r 6ed dosbarth)	Adnoddau / Gwasanaeth Dysgu	Amod grant	Gwaith maes	Rhagfyr 2020
Grant Addysg Awdurdod Lleol - Costau Prydau Ysgol Am Ddim Ychwanegol oherwydd cyflwyno Credyd Cynhwysol	Adnoddau / Gwasanaeth Dysgu	Amod grant	Gwaith maes	Rhagfyr 2020
Adennill Dyledion i'r Cyngor	Adnoddau	Cais gan y Cyfarwyddwr Swyddogaeth (Adnoddau) a'r Swyddog Adran 151	Sgopio a pharatoi	Ionawr 2021
Nodi Anfonebau Dyblyg ac Adennill Taliadau Dyblyg	Adnoddau	Cais gan y Cyfarwyddwr Swyddogaeth (Adnoddau) a'r Swyddog Adran 151	Sgopio a pharatoi	Ionawr 2021

10. Mae'r gwaith isod hefyd yn mynd rhagddo:

Menter Genedlaethol Atal Twyll

11. Mae'r ymarferiad a gynhelir bob dwy flynedd dan y Fenter Atal Twyll wedi cychwyn. Mae Archwilydd Cyffredinol Cymru yn mandadu'r ymarferion

cyfatebu data hyn o dan ei bwerau statudol yn Neddf Archwilio Cyhoeddus (Cymru) 2004.

12. Rydym yn gweithio gyda gwasanaethau i dynnu data i'w uwchlwytho i'r porth Atal Twyll Cenedlaethol, sy'n waith gorfodol ac y mae'n rhaid ei gwblhau erbyn 1 Rhagfyr 2020 ar gyfer y mwyafrif o'r setiau data gofynnol.
13. Ychwanegwyd ymarfer newydd eleni i gyfatebu data i ddarganfod twyll posib mewn perthynas â'r rhaglen gymorth sy'n gysylltiedig â Covid-19. Ym mis Rhagfyr 2020, bydd gofyn i ni gyflwyno data ar gyfer y Gronfa Grant Busnesau Bach a'r Gronfa Grant Manwerthu, Lletygarwch a Hamdden.
14. Bydd yr ymarfer dan y Fenter Genedlaethol Atal Twyll yn golygu dadansoddi data er mwyn nodi:
 - grantiau busnesau bach lluosog yn cael eu talu i fusnesau o fewn awdurdodau lleol
 - dyblygu rhwng cynlluniau grant lle bo hynny'n berthnasol; a
 - taliadau a wneir i fusnesau neu unigolion sydd wedi eu hamlygu ar 'restr wyllo ar gyfer twyll' lle bo'r fath ddata ar gael
15. Ar hyn o bryd, nid yw'r Fenter Atal Twyll yn gofyn am gyflwyno data am grantiau a dalwyd o'r Gronfa i Fusnesau dan Gyfyngiadau Clo ac sy'n gysylltiedig â'r Cyfnod Clo Byr. Fodd bynnag, mae'n debygol y bydd yn gofyn am y data hyn ar gyfer ymarferiad yn y dyfodol.
16. Rhaid cwblhau ymarferiad pellach sy'n cynnwys data Treth Gyngor a'r Gofrestr Etholiadol rhwng 1 Rhagfyr 2020 a 29 Ionawr 2021.

Camau Gweithredu sy'n rhedeg yn hwyr

17. Oherwydd bod gwasanaethau wedi bod yn chwarae rhan fawr yn yr ymateb i'r argyfwng, rhoddwyd gorau am y tro i ddilyn i fyny ar gamau i fynd i'r afael â'r 'Materion / Risgiau' yr oeddem wedi'u codi yn ein hadroddiadau.
18. Arweiniodd hyn at nifer o gamau yn mynd ar ei hôl hi ac rydym wedi ailgychwyn ein gwaith yn y maes hwn. Rydym wedi canolbwyntio ein gwaith ar y maes Adnoddau, gan mai dyma lle mae'r mwyafrif o'r gweithredoedd y mae angen ailgydio ynddynt.
19. Mae'r dangosfwrdd 4action yn [Atodiad 1](#) yn crynhoi'r sefyllfa fel yr oedd ar 16 Tachwedd 2020. Mae gwasanaethau wedi bod yn gweithio'n galed i fynd i'r afael â 'Materion / Risgiau' sydd angen sylw, gan adael dim ond pum gweithred sy'n hwyr ar hyn o bryd – sy'n ymwneud â chaffael, y gyflogres a thalu rhent trwy archeb sefydlog. Mae gwaith yn mynd rhagddo i gefnogi gwasanaethau i weithredu'r holl gamau sy'n weddill.

BLAENORIAETHAU AR GYFER GWEDDILL Y FLWYDDYN

20. Bydd y gwaith canlynol yn cael ei flaenoriaethu am weddill y flwyddyn, ond parheir i fod yn hyblyg hefyd fel y gellir ymateb i unrhyw waith sy'n codi ar fyr rybudd, ac unrhyw geisiadau gan yr Uwch Dîm Arweinyddiaeth. Rhoddwyd

gwybod i'r Pwyllgor am y ddau ddarn cyntaf o waith yn ei gyfarfod ar 1 Medi 2020:

- Rheoli'r Risg o Dwyll
- Ysgogiad Ariannol NDR (Grantiau Busnes) – sicrwydd ar ôl talu

Digartrefedd (YM45)

21. Dechreuwyd edrych ar y maes gwaith hwn cyn y cyfnod clo, oherwydd iddo gael ei nodi yn y gofrestr risg gorfforaethol gyda graddfa risg weddilliol 'Mawr' fel rhan o'r risgiau sy'n deillio o'r Diwygiadau Lles (YM10 gynt). Mae'r UDA wedi newid y cofnod yn y gofrestr risg bellach, sydd yn awr yn canolbwyntio'n ehangach ar y risgiau sy'n gysylltiedig â thlodi (YM45).
22. Gohiriwyd y gwaith oherwydd bod y Gwasanaeth Tai wedi chwarae rhan fawr yn yr ymateb brys, ond bydd yn ailgychwyn cyn diwedd y flwyddyn gan ganolbwyntio ar y cofnod diwygiedig yn y gofrestr risg.

Gosod Tai

23. Er bod Covid 19 wedi effeithio arno'n fwy diweddar, mae'r mesur perfformiad yn y cerdyn sgorio corfforaethol ar gyfer gosod tai wedi dangos perfformiad sy'n gyson wael, ac mae wedi dod i sylw'r Pwyllgor Gwaith. Mae'r Pwyllgor Gwaith felly wedi gofyn i ni adolygu'r maes hwn i benderfynu beth sy'n ei achosi.

Gwywiad yr Onnen (YM47)

24. Gwywiad yr Onnen, *Hymenoscyphus fraxineus* (a elwid gynt yn *Chalara fraxinea*), yw'r clefyd mwyaf arwyddocaol i effeithio ar goed yn y DU ers Clefyd Llwyfen yr Isalmaen. Bydd yn arwain at ddirywiad a marwolaeth bosib mwyafrif y coed ynn ym Mhrydain ac fe all heintio mwy na dwy biliwn o goed ynn (dros 1.8 biliwn o goed ifanc ac eginblanhigion i fwy na 150 miliwn o goed aeddfed) ledled y wlad.
25. Bydd gwywiad yr onnen yn arwain at newidiadau i'n tirwedd a nifer ein coed, newidiadau i fioamrywiaeth a chymeriad y dirwedd ac o bosib yn cynyddu effeithiau fel llifogydd a achosir gan y ffordd y mae dŵr yn rhyngweithio â'r amgylchedd. Y consensws cyfredol yw y bydd hyd at 85 - 90% o goed ynn yn marw neu'n cael eu heffeithio'n ddifrifol dros y 5 - 15 mlynedd nesaf, ac felly mae graddfa'r risgiau iechyd a diogelwch a achosir gan glefyd gwywiad yr onnen yn unig yn golygu na fydd yn 'fusnes fel arfer i unrhyw sefydliad sy'n rheoli coed ynn. Gallai arwain at gynnydd yn nifer y bobl sy'n cael eu niweidio oherwydd coed yn cwmpo a chynnydd posib mewn hawliadau eiddo.
26. Bydd angen i'r Cyngor adolygu a, lle bo angen, wneud newidiadau i gyfundrefnau ac arferion rheoli diogelwch coed. Bydd gan hyn oblygiadau mawr o ran adnoddau oherwydd bydd angen gwneud gwaith i sicrhau bod

coed ynn sy'n agos at ffyrdd, hawliau tramwy cyhoeddus, mannau cyhoeddus, rheilffyrdd, a cheblau ffôn a thrydan yn ddiogel.

27. Er bod rhywfaint o ansicrwydd o hyd ynghylch sut y bydd Gwywiad yr Onnen yn effeithio ar ein cymdeithas, gellir rhagweld y bydd yn arwain at golli mwynderau cyfredol a risg uwch, ynghyd â chostau uwch i reoli'r risgiau hynny.
28. Oherwydd cynifer y coed ynn mewn parciau ac ar ymylon ffyrdd, mae'r Pennaeth Priffyrdd, Gwastraff ac Eiddo wedi codi'r mater hwn gyda ni. Mae'r UDA hefyd wedi cydnabod y risg hon yn ei chofrestr risg gorfforaethol (YM47), gyda risg gynhenid 'Difrifol' a risg weddilliol 'Mawr' yn dilyn mesurau lliniaru. Byddwn yn adolygu'r mesurau lliniaru hyn a'r camau a gymerwyd gan y Cyngor i ddeall maint y broblem, y risgiau a pha mor effeithiol y mae'r Cyngor yn rheoli'r risgiau hyn.

Archwiliad TG

29. Fel sy'n wir am bob sefydliad, mae technoleg yn rhan annatod o'r holl weithgareddau dydd i ddydd a dibynnir ar argaeledd a pharhad gwasanaethau digidol a chysylltedd, yn enwedig yn ystod y pandemig cyfredol lle mae mwyafrif y defnyddwyr yn gweithio gartref. Yn ogystal, mae'r Cyngor wedi cyflwyno ei strategaeth 'Ynys Ddigidol' i ddarparu gwasanaethau digidol effeithiol ac effeithlon i bobl Ynys Môn.
30. Mae angen sicrwydd bod gan y Gwasanaethau TGCh y dechnoleg, y capasiti a'r gallu i fedru cynnal lefel o wasanaeth i alinio ag amcanion craidd y Cyngor ac i sicrhau cyfrinachedd, diogelwch ac argaeledd data'r cyngor.
31. Nid oes gan y tîm Archwilio Mewnol y gallu technegol i ddarparu'r sicrwydd hwn, felly rydym wedi comisiynu tîm Archwilio TG Dinas Salford i wneud dau ddarn o waith sicrwydd ar ein rhan. Mae'r darn cyntaf yn gyfrinachol ond byddwn yn darparu mwy o fanylion maes o law. O ran yr ail ddarn o waith, ar hyn o bryd rydym yn trafod gyda'r gwasanaeth TGCh i gytuno ar bwnc sydd o fudd i'r ddau wasanaeth.
32. Gwneir y ddau ddarn o waith cyn diwedd y flwyddyn ariannol.

GWAITH SYDD WEDI EI 'BARCIO'

33. Ystyrir bod yr archwiliadau canlynol (blaenoriaethau'r Gofrestr Risg Gorfforaethol) yn flaenoriaeth isel ar gyfer sicrwydd; nid ydynt wedi datblygu'n sylweddol fel prosiectau ac felly ni fyddai archwiliad ar hyn o bryd yn darparu unrhyw fudd na sicrwydd sylweddol. Felly mae'r archwiliadau'n cael eu 'parcio' nes bod adnoddau'n caniatáu neu nes bod digon o waith wedi cychwyn anynt:
 - YM32 - Buddsoddi mewn Cyfleusterau Hamdden
 - YM15 - Prosiect moderneiddio ysgolion
 - YM17 - Seilwaith yr ynys

ATODIAD 1 – CAMAU SYDD AR EI HÔL HI (DANGOSFWRDD 4ACTION)

